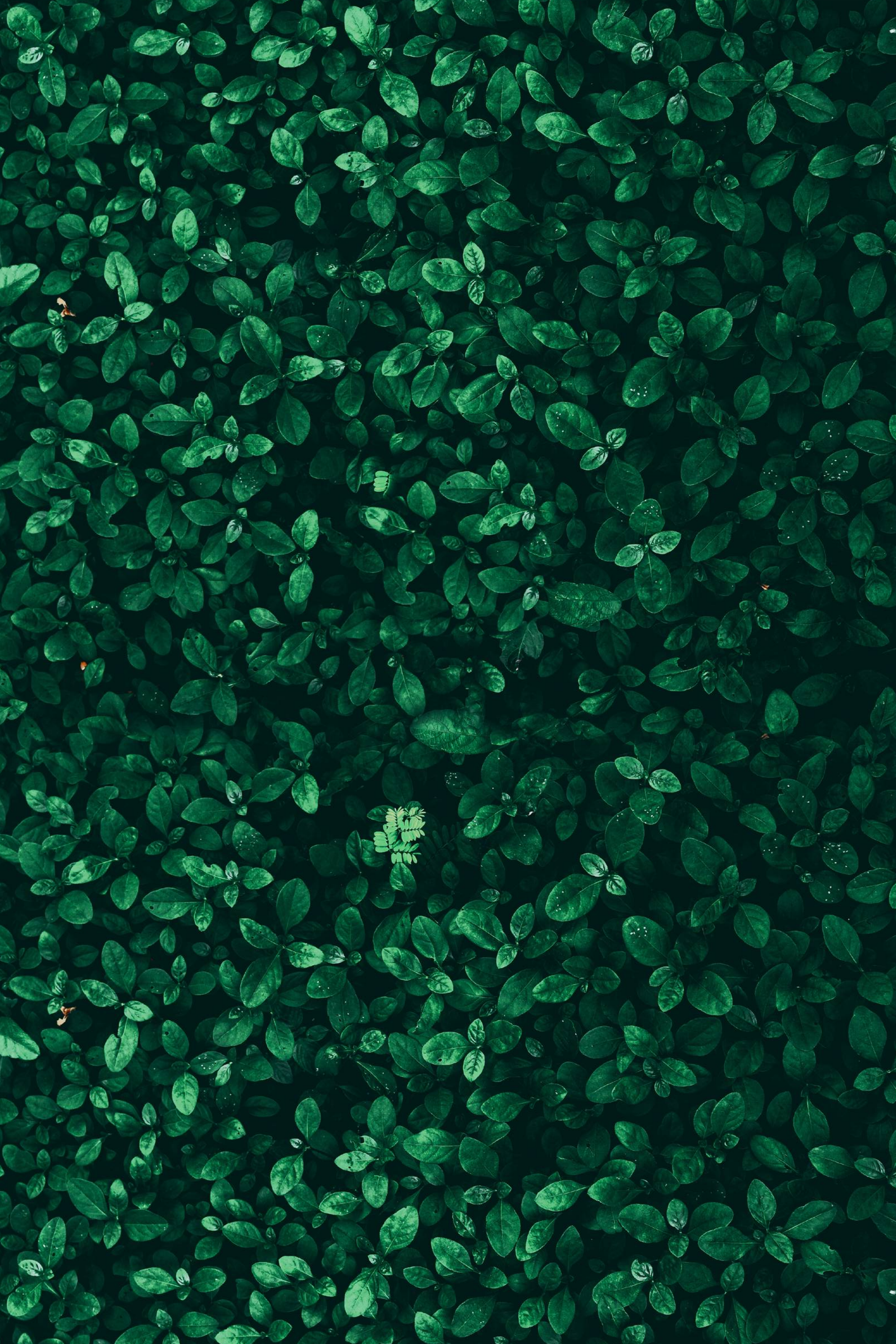

Во каков град сакаш да живееш?

Идеи за подобра животна средина

Издавач:

Институт за комуникациски студии
ул. „Јуриј Гагарин“ 17-1-1, Скопје
www.iks.edu.mk

За издавачот:

вон. проф. д-р Жанета Трајкоска

Едиција:

ResPublica

Автори:

Стефан Митиќ
Мартин Николовски
Филип Етмишовски
Филип Клетников
Сања Велкакова
Ирис Блажевска
Стефан Бужевски
Анастасија Ѓоргиевска
Ивана Крстова

Уредници:

Бојан Георгиевски,
проф. д-р Весна Шопар

Лектор:

д-р Татјана Б. Ефтимоска

Графички дизајн:

Игор Делов

British Embassy
Skopje

Овој производ е подготвен во рамки на проектот „Поврзи ги точките: Подобрени политики преку граѓанско учество“ финансиран од Владата на Обединето Кралство, со поддршка на Британската амбасада Скопје. Мислењата и ставовите наведени во оваа содржина не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската Влада.

5

Белешка од уредниците

6

Биди промената што сакаш да ја видиш во
твоето опкружување

12

Битола - еколошки град или град полн со депонии

17

Геопаркови или геокатастрофа?

22

Зимата доаѓа, Скопје продолжува да се задушува

28

Паметно Скопје: Нова агенда за главниот град

33

Скопје мора да стане поотпорно на климатските промени

39

Во земјата на сонцето има најмалку соларни панели

45

Урбанизирана Битола: Реалност или фикција

51

Градот има смисла само ако ги одразува
потребите на своите граѓани

57

Автори

Белешка од уредниците

Воденешно време, поради прекумерното искористување на природните ресурси и упорната урбанизација и индустријализација, рамнотежните процеси во природата се изместени како никогаш досега. Климатските промени, експлоатацијата на природните ресурси, загадувањето на воздухот водат кон непоправлива штета кон животната средина. Под удар е и биодиверзитетот во бројни предели низ државата и пошироко. Станува потешко да се дише, станува потешко да се живее. Поголемите градови се пренаселени, а тие помалите недоволно развиени.

Институциите не секогаш ги сфаќаат сериозно овие проблеми. Како последица, Македонија заостанува во нивното адресирање. Колку подолго време се чека на „магичното стапче“ толку поголема ќе биде штетата на крајот.

Во оваа публикација, можеме да прочитаме текстови од млади автори кои имаат да споделат нешто вредно. Нивните сознанија се свеж здив во дискусијата за подобра и поздрава животна околина. Ставовите и креативните решенија на граѓаните се водечка сила за понатамошен развој на решенија за постоечките еколошки проблеми на локално и национално ниво.

Да се инспирираме од нивните идеи и здружено да работиме за позитивни еколошки промени.

Текстовите се изработени во рамки на натпреварот за најдобар блог „Во каков град сакаш да живееш“ организиран од Рес публика и Институтот за комуникациски студии (ИКС).

Тимот на Рес публика

Биди промената што сакаш да ја видиш во твоето опкружување

Ирис Блажевска

Одговорноста за одржлива иднина лежи во секоја индивидуа, која со својот пример мора да ги поттикнува и другите околу себе да се однесуваат на ист начин. Во моментот кога ја прочитав темата на овој конкурс, помислив: „Тешко е да одбереш помеѓу сите овие теми, би сакала да може да има една промена која ќе влијае директно врз секоја од нив“. Таква промена постои и се нарекува подигнување на свеста кај обичниот граѓанин за неговата одговорност кон животната средина, климатските промени, биодиверзитетот, урбанизацијата и архитектурата, природните ресурси, екологијата, енергетиката.

Истражувањата покажуваат дека постои недостиг од свест и разбирање на проблемите со кои се соочува животната средина. Постои ниско ниво на добро однесување кон животната средина. Постои ниско ниво на доверба во активностите што ги презема заедницата и државата повразани со животната средина. Повеќето луѓе не се ни свесни како може поединечно да влијаат и да придонесат кон подобрување на аспектите на нивниот живот и општото добро во рамки на својата заедница.

Силно верувам во моќта на податоците и нив ги користам при носењето одлуки и кога размислувам за светот околу мене. Ме интересираше да дознаам колку личниот идентитет и личните вредности на секој човек влијаат врз неговото залагање за сите горенаведени категории.

За да ги поткрепам своите аргументи изнесени во овој блог, би сакала да споделам заклучоци од последните истражувања на оваа тема. Детектираните фактори што влијаат врз трендовите за однесување заштитнички кон животната средина и горенаведените аспекти се:

1. општествените и личните еколошки норми, вредности и ставови;
2. општественото влијание и
3. зелениот самоидентитет.

Самоидентификацијата на граѓаните со карактеристики и вредности кои се однесуваат на пријателскиот однос кон животната средина е детектирана како главен предуслов и придвижувач.

Ова дополнително е поткрепено со истражување кое покажува дека:

123

Секое трето лице смета дека е одговорно за состојбата на животната средина

33%

од испитаниците го припишале негативното влијание врз животната средина на ниската јавна свест, на неорганизираноста на луѓето и на превладувачкиот став дека „некој друг“ треба да се грижи за нивните проблеми, што е директно поврзано со ниско ниво на самосвесност и на лична одговорност за овие прашања.

??!

Откако е детектиран проблемот (нискоразвиена свест и самоидентификација како личност која се грижи за прашањата поврзани со животната средина), во прилог се предлог-препораки поделени по категории, во рамките на кои е можна промена.

Промена на идните генерации преку образование

Истражувањата покажуваат дека луѓето од индустриските области и постарите луѓе се посвесни за проблемите во животната средина во земјава. Тоа е така поради тоа што тие се растени со природата и се свесни за нејзиното значење во животот.

Стекнувањето одговорност и свесност за природата, за сопствените постапки и за наоѓање решенија треба да се воспостави уште од најмала возраст. Потребно е воведување едукативни кампањи, проекти и активности во основните училишта како дел од креативни работилници за најмалата популација, со цел развивање на идентитетот на новите генерации во рамки на формалното образование. Досега на оваа тема се реализирани повеќе работилници и активности кои задолжително е потребно да продолжат и со поголем интензитет во иднина, како во формалното образование така и во граѓанскиот сектор.

Општествено одговорни инфлуенсери

Подигнувањето на еколошката свест опфаќа трансферирање на техничкиот јазик на природните науки во термини и идеи што може да ги разбере секој граѓанин. Со тоа што тие стануваат лесно разбирливи, истовремено стануваат приемчиви и прифатливи, со што се постигнува крајната цел. Тој процес секогаш е поуспешен кога на јавноста ѝ се пристапува на интересен и забавен начин. Невладините организации можат да играат клучна улога во подигнување на еколошката свест.

Неколку успешни кампањи беа спроведени во изминатите години, но нивниот број е премногу мал за да направи значајна разлика.

Инфлуенсерите, потребно е самостојно или преку спонзорства да работат врз проекти, да се користи нивната позиција која ја имаат кај младите за корисни нешта. Како што вели и самиот збор (eng. influence), тие влијаат. Тие влијаат врз мислењата, ставовите, вредностите, навиките, одлуките и однесувањето на нивните следбеници. Децата и младите се угледуваат на инфлуенсерите не само за забава, туку и за информации и совети. Општествено одговорни инфлуенсери би биле сите оние што живеат и размислуваат „зелено“ и одржливо и коишто, низ активностите на своите организации, но и преку личните ставови и постапки, го вреднуваат и го чуваат природното наследство на човештвото.

Зелена градба/архитектура

Зелената градба/архитектура е концепт во архитектурата и градежништвото што ги застапува одржливите енергетски извори, зачувувањето на енергијата, повторното користење и сигурноста на градежните материјали и поставувањето на објектот во однос на тоа како влијае врз животната средина. Овој дизајн настојува да го минимализира негативното влијание што го имаат зградите и градењето врз нашите екосистеми преку ефективно и умерено користење на материјалите, на енергијата и на просторот.

Зелената економија

Концептот се однесува на настојувањата економијата да стане еколошки поодговорна, а со тоа и понапредна, создавајќи рамномерно и позитивно влијание врз општеството и врз животната средина.

Зелената економија го поттикнува развојот, инклузивна е, ја поттикнува општествената еднаквост и се грижи за зачувување на животната средина. Секоја држава потребно е да се стреми кон креирање зелена економија.

Зелени компании

Секоја компанија има општествена одговорност. Тоа е начин на дејствување што компаниите го усвојуваат и се заснова врз можните влијанија што нивните активности може да ги имаат врз нивната најблиска околина. Во нашата земја, повеќе компании спроведуваат општествено одговорни акции, но освен јавни кампањи, потребно е директно да ги стимулираат и своите вработени преку нудење атрактивна компензација за нивните напори во однос на грижата за општествените теми.

Новите општествени одговорни компании се оние кои ќе ги наградуваат своите вработени за општествено одговорна работа. Вработените може да добиваат бонуси или слободни денови за општествено одговорна работа.

Основната идеја е дека ниту една компанија не учествува со своите активности во некој изолиран простор, туку со својата работа станува

значаен дел од општествената целина. Токму затоа од претпријатијата се очекува да водат сметка и за околината и општеството каде што делуваат во целина. Општествената одговорност на компаниите се манифестира преку активни мерки за заштита на околината, различни општествени донации, итн.

„Позеленување“ на економијата преку зелени работни места

Како одраз на напорите за зазеленување на економиите, се прават обиди за креирање што поголем број на зелени работни места. Зелени работни места се сите оние чијшто процес на работа е насочен кон намалување на штетното влијание на човекот врз животната средина, како и кон контролата на климатските промени. За зелено се смета секое работно место кое гарантира дека процесите што се во доменот на неговите активности нема да продуцираат негативни влијанија врз животната средина.

Дополнително, зелените работни места најчесто се дефинираат како работи во секторот на производство на добра или услуги кои придонесуваат за заштита на животната средина или за зачувување на природните ресурси. Овие работни места главно се во областа на обновливите извори на енергија, енергетската ефикасност, зачувувањето на природните ресурси, одржливото шумарство, рециклирањето итн.

Зелените работни места е потребно да бидат иднината на пазарот на трудот за младите. Зелени работни места се оние што ја штитат животната средина, ја намалуваат потрошувачката на енергија, го минимализираат производството на отпад и штитат од загадување.

Во нашата држава овој поим сè уште не е доволно присутен во јавниот дискурс и корпоративниот свет, но почнуваат да се преземаат првите чекори во оваа насока.

Делување преку личен пример

Постојат многу начини на кои секој од нас може да придонесе во заштитата на животната средина. Треба да се преземат чекори за да се променат

лошото однесување и навики, со цел тие да имаат добра економска и еколошка смисла. Заедно со вашето семејство, со пријателите и колегите, обидете се да усвоите најмалку два совети од долунаведените, и тоа секој месец:

Бидете свесни за природата и своето влијание врз неа.

Барај органски производи – ќе ја зголемиш побарувачката, а со тоа и производството.

Подарувајте „зелени“ подароци. Бидете иновативни.

Посади барем едно дрво годишно.

Одбивај да купуваш од производители кои не се однесуваат одговорно кон природата; како потрошувач имаш голема моќ, искористи ја!

Немојте да ги користите пластичните ќеси кои ја загрозуваат околината. Секогаш кога купувате, носете си платнена торбичка.

Бојлерот и светилките што денеска си ги оставил непотребно вклучени директно ќе придонесат твоите деца да плаќаат многукратно поскапа струја, да живеат во многу позагаден свет во којшто природните катастрофи ќе бидат секојдневие.

Силно верувам во моќта да работиме врз промената од позицијата во која се наоѓаме. Зборувајте за овие теми со вашите најблиски, со вашиот личен круг. Зборувајте на овие теми со својата фамилија, со пријателите, со колегите на работа. Информирајте се, учете, читајте, дискутирајте.

Битола - еколошки град или град полн со депонии

Стефан Бужевски

Дали Битола ќе биде град којшто ќе ги отсликува граѓаните и нивните поведенија во позитивна светлина или, пак, ќе биде град којшто ќе се избегнува при неговото споменување поради неговата еколошка некултура и кабадајлук?

Да се живее во заедница значи да се биде одговорен за себе и за другите, но и за средината во која живееме. Интересно е човековото битие, кое колкушто може да придонесе за себе и за средината, толку може и да и предизвика штета, намерно или ненамерно. За жал, иако живеам во градот на конзулите, градот на клавирите и други многубројни атрибути за срцето на Пелагонија, секојдневно сведочам дека поведението на граѓаните не е во согласност со неговата убавина.

Постапките и поведенијата на жителите на некогаш вториот по големина град во Румелија стигнуваат до степен на примитивизам, поради што со право би го поставил прашањето: Дали Битола е град којшто има амбиции за метропола или е пример за урбана средина која ќе служи како поим за потсмев? Човековиот инает и негрижа веќе ги надминаа границите на она што е прифатливо од општествен и од еколошки аспект, а сето тоа прераснува во таков однос што веќе им е сеедно дали некој ќе го подигне отпадот што се создава во градот или тој ќе се натрупува и Битола ќе тоне во него.

Во определени делови од градот кои се пооддалечени од централното градско подрачје, сведочиме на ситуации каде што ѓубрето се фрла надвор од корпите за отпад, а пак во делови каде што има недостиг од корпи за отпад, глетката е страшна и трагична, па жителите живеат заедно со сопствениот отпад. Пример за такви населени места е населбата Баир, каде што жителите немаат никаква урбана опрема. Жителите од дивата населба Баир се задушуваат во сопственото ѓубре. Местото е неурбанизирано и никнуваат куќи и кривулести, тесни, калливи патеки според потребите на жителите. Организираното собирање на сметот тука е ограничено зашто има делови до кои не можат да допрат камионите на „Комуналец“, а ѓубрето е расфрлано на сите страни. Бидејќи населбата е на угорнина, жителите се ослободуваат од ѓубрето фрлајќи го надолу и така се загадуваат едни со други и создаваат диви депонии.

Извор: sdk.mk

Жителите се снаоѓаат на најразличен начин со ваквата ситуација. Немајќи поддршка од локалната власт и оставени сами на себе, тие сметот го депонираат во најразлични подрачја на населбата, во најголем дел од случаите каде што тоа не е дозволено (регионалниот пат Битола – Ресен, гулабарници, месната заедница „Димитар Влахов“ итн). Според податоците со кои располага досегашниот директор на ЈП „Комуналец“, околу 130 метри кубни смет се исчистени од населбата Баир, односно во нејзиното таканаречено Картон Маало, а исто така тој потенцира дека на годишно ниво се појавуваат околу 50 диви депонии.

Зажал, покрај местата што се непристапни за поставување урбана опрема, има и места каде што, иако опремата е поставена, ѓубрето е фрлено надвор од неа. Таквите места се обично со повеќе видови контејнери што се за селектиран отпад, при што еден контејнер е преполн и ѓубрето е расфрлано насекаде, а другите контејнери се скоро празни.

Но не во сите случаи граѓаните се оние кои се несовесни кога станува збор за овој проблем со непристапноста до контејнерите. Понекогаш и Јавното претпријатие „Комуналец“ затаило или не ја проценило реалната потреба од поставување урбана опрема на определени места. Непостоењето на таквата урбаната опрема го грдее ликот и имиџот на конзулска Битола, која сепак се стреми да го задржи ликот на град што отсекогаш важел за центар на културата, образованието, економијата и сл. Проблемот беше прилично актуелизиран во периодот од јуни до август 2019 година, бидејќи некои од местата во кои немаше урбана опрема беа во централното градско подрачје, со што дел од советниците во претходниот состав на Советот на Општина Битола од советничката листа „Поинаку“ поставија 50 монтажни држачи за кеси за ѓубре во коишто граѓаните можеа да го фрлаат отпадот.

Таквата иницијатива, во која директно учествуваа самите советници од советничката листа на Поинаку, а воедно и при подигнување на отпадот оставен во кесите, на некој начин ја подигна свеста на граѓаните, но и го поттикна јавното претпријатие да постави урбана опрема таму каде што е најнеопходно. Ваквата иницијатива вроди плод, иако мора да се потенцира дека со поставувањето на таквите држачи за кеси за отпад беше извршен упад во организираниот и интегриран систем за управување со отпад, постигнувајќи ја целта, иако не во целост, сепак во поголем дел, според оценките на менаџерскиот тим на јавното претпријатие.

Жителите од дивата населба Картон Маало велат дека немаат контејнери и затоа го фрлаат ѓубрето крај патот (Фото: Ѓ. Личовски)

За првиот случај се стави заштитната ограда, прва од ваков вид во земјава, на дел од магистралниот пат Прилеп – Охрид, на обиколницата над Битола, кај месноста Баир, и беше отстрането ѓубрето кое беше во населбата, но тоа не е доволно зашто граѓаните сепак немаат контејнери каде што можат да го остават отпадот. Во поглед на нашата еколошка свест како град, добар пример за создавање здрава еколошка свест е проектот „И отпадот има вредност“, којшто Општина Центар го субвенционира со 12 милиони денари. Проектот се состои во поставување повратни вендинг-машини за рециклирање на пластични шишиња и лименки. Преку повратните вендинг-машини, граѓаните ќе можат да рециклираат PET пластични шишиња и лименки, за што ќе добијат субвенции од Општина Центар на нивната GreenPay платежна картичка.

Станува збор за нова картичка која ќе ја замени постоечката M-карта и како што информираат од општината, треба да им овозможи многу повеќе поволности. Со картичката GreenPay жителите ќе имаат можност да учествуваат во процесот на рециклирање и да пазарат со попусти во зелената мрежа на локали што се приклучиле во овој проект – маркети, ресторани, кафеани, кафулиња и бутици. За секое рециклирано пластично шише или лименка од 0,25 до 0,75 литри жителите ќе добиваат

0,5 денари, за шише од 1 до 1,75 литри добиваат 1 денар, а за шише од 2 до 2,25 литри, 1,5 денари. Во соопштението до јавноста, Општина Центар на 11 ноември 2020 објави на својата службена страница дека се поставени првите 7 машини за рециклирање, а до крајот на годината ќе бидат поставени вкупно 27 машини.

Во поглед на изнесените проблеми, решението за нив може да се побара во фактот дека имаме недоволна свест за тоа што значи да се живее во град полн со историја и граден со имиџ и стил. Живеењето овде ни наметнува обврска да го одржуваме градот чист и во најдобар можен изглед, што зависи од нас, граѓаните, како и од ДУП на Општина Битола, која мора или да го промени планот во целост во поглед на населбата Баир, или да почне решителни мерки за нејзина урбанизација. Населбата е целосно неурбанизирана и без уличен систем за собирање на отпадот, па поставувањето ограда, како што беше направено, е маскирање на проблемот. Таа треба да биде асфалтирана во целост за потоа да зборуваме за собирање на отпадот што го создаваат нејзините жители.

Сметам дека за кревање на еколошката свест, покрај традиционалните начини како кампањи, настани, дебати и слично, ќе послужи и примерот со вендинг-машините на Општината Центар, како нов иновативен пристап којшто можеби ќе предизвика зголемување на еколошка свест на битолчани кога тие ќе можат да уживаат во своето кафе по намалена цена или со тоа што ќе добијат определени парични средства. Ова е само еден чекор од којшто може многу да се добие со малку напор и со едноставно, а сепак ефективно решение кое сите ќе не направи горди на нашиот град.

Моето прашање е дали Битола ќе биде град кој ќе ги отсликува граѓаните и нивните поведенија во позитивна светлина или ќе биде град кој ќе се избегнува при неговото споменување поради неговата еколошка некултура и кабадајлук? На ова би дал кус одговор: Битола може, знае и мора да биде град кој ќе е вреден за почит не поради неговото историско минато, туку поради неговата култура.

Геопаркови или геокатастрофа?

Ивана Крстова

Преку воведувањето правилни еколошки мерки, мошне е веројатно дека геонаследството и културата ќе бидат заштитени на најдобар начин. Целта на пишувањето на овој блог е поттикнување на свеста на народот за заштита на природните богатства и геонаследството. Во нашата земја секој град има многу да понуди, па поради тоа се појавува потреба и од заштитување на убавините што ги поседува. Иако сме држава со мала територија, може слободно да се пофалиме дека присуството на георазновидноста е огромно. За воспоставување на некои одредени мерки најчесто локалитетите се земаат под заштита на државата, но поважно е на кој начин таа или, пак, ние – граѓаните, дополнително се обидуваме да ги зачуваме. Насловот за оваа тема го смислив поттикната од ситуацијата која ја имаме во нашата држава. Иако можеме да понудиме и многу повеќе отколку што веќе имаме усвоено, сепак добиваме сосем малку. Како една од причините за ова се јавува недоволната одржливост на локалитетите кои ги имаме, а се од големо природно значење.

Идејата за геопарк на локалитетот Кратово – Злетово (Лесново)

Првите геопаркови (геолошки и геоморфолошки локалитети со меѓународно значење и интернационална вредност, заштитени од УНЕСКО) се воспоставени во далечната 2001 година, кога со претставување на одредени геолошки појави и специфичности во земјите дојде до промоција на одредена држава. Кај нас, единствената

идеја која води кон геопарк за локалитетот Кратово – Злетово (Лесново) се јави дури во 2014 година. Таа беше претставена и на работилницата за геопаркови на УНЕСКО, на презентацијата во Лезбос (Грција) во 2019 година од страна на д-р Ивица Милевски (Природно-математички факултет) и д-р Иван Боев (Факултет за природни и технички науки). Проектот со којшто се претстави идејата за геопаркот беше раководена од д-р Соња Лепиткова, професор на Факултетот за природни и технички науки и државен секретар во Министерството за животна средина во Владата на Република Северна Македонија. Според Лепиткова, ова подрачје е преобогато со петролошки, геоморфолошки и минеролошки карактеристики специфични за тој простор и за тој регион, па оттука и идејата за геопаркот. Вулканското минато кое го преживеало овој регион оставило огромни траги што во денешно време можат да нè одведат до огромни успеси во сферата на туризмот, економијата, транспортот, услужните дејности и сл. Од големо значење за георазновидноста во нашата држава беше тоа што, помеѓу разните предлози и презентации од страна на експерти од Светската и европската мрежа на геопаркови (GGN, EGN) и експерти од УНЕСКО, на листата за разгледување се јави и геолокалитет од Македонија. Според презентацијата на локалитетот, тој ги поседува сите културни и природни вредности за да го добие овој статус, но, сепак, бара да се обрне големо внимание на формирање на управувачко тело, средување на инфраструктурата, поставување билборди и информациски табли низ геопаркот, работа со локалното население, организирање различни манифестации поврзани со геопаркот, едукација на учениците за значењето на геопаркот и неговите содржини, брендирање на локални и традиционални производи и слично.

Од ова може да се увиди дека иако поседуваме многу природни богатства и огромно геонаследство, пречките што се јавуваат најчесто се поврзани со одржливоста на локалитетот. Недоволната заинтересираност, првенствено за истражување на овие простори а потоа и за поставување нови проекти, доведува до состојба на пропаѓање на она што веќе го имаме.

Природни геокатастрофи кои влијаат врз биодиверзитетот и животната средина

Наспроти залагањата за добивање нови заштитени подрачја, во нашата држава, за жал, се сè почести загадувањата на природните наследства. Таков е примерот со Охридското Езеро, кое, според Искра Стојковска – основачка на невладината организација Фронт 21/42 која се залага за заштита на животната средина во Северна Македонија, претставува „Музеј на живи фосили“. Сите знаеме колкаво е значењето на Охридското Езеро за нашата држава, како едно од најголемите и најстарите тектонски езера на Балканот. Но, негативностите коишто го зафатија ова подрачје уште пред неколку години го загрозија неговото место на листата од УНЕСКО за природно и културно светско наследство.

Извор: nacionalniparkovirm.wordpress.com

Во слична состојба е и Националниот парк Галичица, т.е. тој освен што се соочува со големо загрозување од разни природни појави, под закана е и од населението (со дрвосечата и ископувањето) и одредените административни проекти што се планирани за реализација. Галичица, како национален парк којшто е дел од природното и културно наследство заштитено од УНЕСКО, претставува мошне ретка појава бидејќи овозможува глетка на двете најголеми природни езера во Македонија – Охридското од западната и Преспанското Езеро од источната страна.

Освен тоа, поседува многу природни вредности кои, доколку не бидат зачувани, со голема веројатност би можело да дојде до „геокатастрофа“ која ќе доведе до загадување на природата, а и на другите сфери во околината. Најголемите негативни ефекти може да се очекуваат доколку се спроведат проектите што се предложени, т.е. изградба на експресен пат, туристички ски-комплекс и штетна урбанизација на голем дел од крајбрежјето на Охридското Езеро.

Според Декларацијата потпишана од месните заедници на населбите кои се опфатени во овие планови, тие не се согласуваат со донесените проекти и апелираат проектите да се стопираат. „Предложените измени во планот за управување со Националниот парк Галичица, измените на урбанистичките планови на Охрид, како и поединечни одлуки за урбанизација со цел овозможување на реализацијата на овие проекти претставуваат сериозна закана за одржување на биодиверзитетот и природната изворност на Охридското Езеро и на Националниот парк Галичица и го доведуваат во прашање нивниот статус на светско наследство. Заканата е потврдена дури и со извештаите за стратегиска оцена на влијанието врз животната средина за овие планови, каде што во дури 80 отсто од заклучоците се вели дека негативното влијание врз биодиверзитетот, почвата и водите ќе биде неповратно, т.е. нема да може да се преземат никакви корективни мерки“, велат претставниците на месните заедници на Охрид.

Можни решенија

За прогласување на првиот геопарк во нашата држава сепак ќе почекаме уште некоја година. Иако во 2019 оваа идеја беше многу блиску до својата реализација, таа сепак не се оствари. Во најдобар случај, според општинските власти на градовите Пробиштип и Кратово, на областа ѝ се потребни поголеми реализации во сферата на патната инфраструктура, како и промовирање на регионот во пошироката јавност. Исто така, тие велат дека сакат да бидат сигурни оти заштитеното подрачје нема да влијае негативно врз идните геолошки истражувања на постојаните рудници во општините.

Што се однесува на загрозеното геонаследство во Југозападниот Регион, Владата сè почесто воведува нови мерки за негова заштита. Состојбата на НП Галичица и не е толку загрозена во споредба со негативните појави кои му се случуваат на Охридското Езеро. Пред две години, по

првите предупредувачки сигнали што навестуваа неповолен развој на настаните, токму во Охрид, Претседателот на државата ги повика градоначалникот и луѓето што се надлежни во институциите да постапат по препораките на УНЕСКО. Во истиот период беше направен и Планот за управување со Охридскиот Регион, во којшто се вели дека ќе се воспостави доволна заштита на подрачјето во периодот 2020 – 2029 година. Иако институциите со соочија со големи негативни забелешки за овој план од страна на невладините, Кристијан Георгиевски – член на Комисијата за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион, вели дека бавната реализација се должи на кризата со ковид-пандемијата и парламентарните избори што се спроведоа минатата година.

Осврнувањето на дел од проблематиките со кои се соочуваат геонаследствата што ни ги оставила природата уште долго ќе бидат тема на разговор. Желбата за идеален град на секој од нас е токму реализацијата на проектите што ќе донесат само позитивни влијанија на екосистемот. Претставувањето на одредени нарушувања на природата во претходните пасуси се само мал дел од многуте слични проблеми со кои се соочува секој град и секое заштитено подрачје. Преку воведувањето правилни еколошки мерки, мошне е веројатно дека геонаследството и културата ќе бидат заштитени на најдобар начин. Мојата замисла за идеален град е онаа во којашто бидиверзитетот, животната средина, урбанизацијата, природните ресурси и екологијата заедно доведуваат до позитивни влијанија врз природата.

Зимата доаѓа, Скопје продолжува да се задушшува

Сања Велкакова

Загаден воздух, нарушено здравје на граѓаните – добропознати поими, но колкав приоритет имаат?

Главните причинители што доведуваат до загадување на Скопје, особено во зимскиот период, се: големата концентрација и циркулација на возила во централното, ниско подрачје, кое доведува до долготрајно задржување на издувните материји (чад, прашина, гасови) и нивно кумулативно таложење врз сите предмети, објекти, растенија, животни и, секако, човекот.

Добропознати „виновници“

Причинители за загадувањето на воздухот се и застарениот возен парк со ниски екостандарди, слабата пропулзивност на сообраќајниците, немањето електрични и други видови еколошки возила за јавен превоз, бавниот и нееколошки јавен транспорт, слабата застапеност на улично зеленило и дрвореди кои значително ги апсорбираат штетните материји, слабата сообраќајна култура и форсирањето индивидуален превоз по секоја цена.

Според податоците на IQAir, организација којашто има за цел да овозможи пристап на навремени информации за квалитетот на воздухот, Скопје се наоѓа на 36. место во светот. Скопје не само што е при врвот на листата на најзагадени градови, туку во исто време води битка и со големиот број лица заразени со КОВИД-19. Скопје е град кој се наоѓа помеѓу два огна во период кога приближува зимата.

Од скопските општини, најлош е воздухот во Карпош, во Центар и во Лисиче. Граѓаните се жалат на лоша миризба и енормна загаденост. Меѓутоа, ситуацијата не е ништо поразлична и во другите градови, како што се Тетово, Велес, Кочани, Струмица, Кавадарци, каде што воздухот е опасен за сензитивните категории луѓе. Пулмолозите предупредуваат дека аерозагадувањето не само што само по себе претставува голема опасност, туку и дополнително го олеснува патот на вирусите до белите дробови.

Според проценките на Европската агенција за животна средина (ЕЕА), во 2019 година во Македонија 3.400 луѓе починале како резултат на загаденоста на воздухот со ПМ 2,5 честички.

Според податоците на ЕЕА, во 2019 година, во Европа 307.000 луѓе умреле предвреме како последица на долгорочното изложување на загаден воздух. Исто така, поради загадувањето, просечниот животен век на населението во Европа се намалил за 38 дена.

Со години наназад се бележат рекордни нивоа на загаденост на воздухот, особено во зимските месеци. Во Србија, Бугарија, Грција, Албанија и БиХ, предвремената смртност поради загадениот воздух би се намалила за, во просек, над 70 проценти. Во Македонија, почитувањето на препораките на државно ниво би ја намалило смртноста од загадениот воздух за огромни 74 проценти.

Според мерењата извршени во 2017 година во повеќе од 400 градови ширум ЕУ, вклучувајќи ја и Македонија, дури 85 % од жителите на градските населби биле изложени на загадување на воздухот на нивото што се смета за штетно според Светската здравствена организација.

Кој е најголем загадувач?

Според новинарските анализи првите неколку месеци од годинава, скопскиот воздух бил позагаден од лани истото време. Покрај значителното зголемување на аерозагадувањето на воздухот во Скопје, годинава на повеќето мерни станици во главниот град бил измерен позагаден воздух од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање во споредба со март 2020 година.

Состојбата со загадувањето на воздухот изминативе години се влошува и во другите градови. Според последните податоци од европското здружение за здравје и животна средина, најголем загадувач во Македонија е РЕК Битола. Оваа термоелектрана годишно испушта околу 2.700 тони ПМ 2,5 честички во воздухот, со што е на второ место во Европа, веднаш зад термоелектраната „Косово А“ во близина на Приштина. Според последниот извештај, РЕК Битола беше во европскиот врв и според емисијата на сулфурен диоксид SO₂, со околу 67 илјади тони годишно.

Во согласност со Законот за квалитет на амбиентниот воздух, на барање на Владата на Македонија и на Министерството за здравство во 2020, градот Скопје објави итни мерки и препораки за намалување на загадувањето на воздухот, вклучувајќи, меѓу другото, бесплатен јавен превоз, прекин на сите градежни активности на градилиштата во надлежност на општините на Град Скопје, интензивирање на инспекциските надзори над субјектите што управуваат со отпадни гуми

и со отпадни масла од страна на градоначалниците на општините во градот Скопје, ограничување на обуките на автошколите од 9:30 до 14:30 и по 18:00 часот од страна на Министерството за внатрешни работи, зачестени контроли на издувните гасови на возилата кои учествуваат во сообраќајот од страна на Министерството за внатрешни работи, но овие мерки повеќе не се применуваат. За да вродат со плод, потребно е нивно повторно воведување на државно ниво, со цел намалување на загадувањето на воздухот во Скопје, кое е сè поголемо како што приближува зимата.

Извор: news.itu.int

Билборди што го прочистуваат воздухот?

Потребата од поголема зелена површина е сè поголема. Големата аерозагаденост ја наметнува потребата од креативен и иновативен пристап во решањето на проблемот преку апсорбирање и неутрализирање на штетните материји.

Поставувањето на „зелени билборди“ во Скопје и во другите градови во Македонија е повеќе од потребно. Билбордите се составени од специфични видови мов со васкуларни растенија кои ја апсорбираат ситната прашина (ПМ 10 и ПМ 2,5 честички), азотните оксиди и озонот.

Еден CityTree билборд има способност да го прочистува воздухот еквивалентно на околу 275 дрвја. Неутрализира 240 тони јаглерод диоксид годишно и го компензира загадувањето од 417 автомобили. Вертикалната структура CityTree е висока 4 метри, широка 3 метри и со длабочина од 60 сантиметри. Инсталацијата на овие билборди чини 25.000 евра. Овие инсталации, благодарение на соларните панели и на системот за фаќање на дождовните води, се речиси самоодржливи, бидејќи е потребно сервисирање од само неколку часа годишно. Досега CityTree е успешно инсталиран во повеќе европски градови во Норвешка, Франција, Германија, Берлин, Кина.

Извор: 17goalsmagazin.de

Правосмукалка за смог – алтернативно решение за прочистување на воздухот

Правосмукалката за смог е серија урбани иновации предводени од Даан Роозегарде, дизајнирана во Ротердам, Холандија, со височина од 7 метри и е изградена од алуминиум. Оваа правосмукалка прочистува 30.000 квадратни метри воздух на час. Таа користи само 1170 вати зелена електрична енергија, што значи дека е финансиски исплатлива инвестиција бидејќи користи и позитивна технологија за јонизација.

Правосмукалката на смог користи помалку електрична енергија од бојлер за вода. Во Кина, Холандија и Полска веќе се воведува овој вид иновација.

Позитивен, еколошки пресврт

Време е да се подигне еколошката свест на луѓето. Јавноста во Македонија во голема мерка е запознаена со ризиците и ефектите од загадениот воздух. Се очекува дека ваквата запознаеност со влијанијата на проблемот би ја олеснила имплементацијата на „непопуларните“ мерки што се на располагање на локалните и на националните власти (како што се возење во „пар-непар“ режим според регистарските таблички во централното градско подрачје или забрана за патнички сообраќај во центарот на градот).

Потребно е целосно искористување на пратеничките прашања до надлежните министерства за отчет на имплементирани мерки за намалување на загаденоста на воздухот во земјава.

Притоа е мошне важно да се повикаат експертската јавност, граѓанските организации, како и Министерството за животна средина и просторно планирање да ја разгледаат можноста за набавка на зелени билборди и правосмукалки за смог, коишто се исплатлива инвестиција. На тој начин, тие ќе ги адресираат моменталните проблеми со меѓуинституционалната координација околу имплементацијата на итните мерки за намалување на загаденоста на воздухот.

Паметно Скопје: Нова агенда за главниот град

Мартин Николовски

Иднината е полна со решенија, сè додека сериозно ги сфаќаме проблемите и правиме планови за нивно надминување. Токму „паметните“ градови, дигитализацијата и екологијата се чекорите што се итно потребни за Скопје да стане град на иднината.

Паметни уреди, паметни телефони, паметни автомобили... Ова се времиња кои бараат и паметни решенија за градовите во кои сме израснале или во кои живееме. А токму живеењето во ера која се модернизира и станува посложена додека се модернизира, подразбира и миграција од рурална во урбана околина или од помал во поголем град, нешто што бара преобмислување на концептите на градските средини.

Градовите секој ден стануваат сè поголеми, особено во земјите во развој, а големите градови прераснуваат во метрополи. Тоа и не треба да нè изненадува, знаејќи дека, од една страна, големите градови обезбедуваат вработување, здравство, образование и култура. Од друга страна, пак, иако постојат можности каде што нашите потреби може да се задоволат, сепак, предизвикот за справување со нештата како транспортните проблеми, загадувањето на воздухот, безбедноста, зголемената стапка на криминал, управувањето со отпадот, несоодветната инфраструктура и стресот, станува многу тежок.

Со цел да се спречи сета оваа конфузија и да се поедностави животот во градот, во светот започнаа да се појавуваат т.н. паметни градови. На пример, паметниот град Сонгдо во Јужна Кореја, кој е новоизграден од темел, како и Масдар Сити во Обединетите Арапски Емирати. Овие градови, кои се целосно планирани и опремени со нови технологии, се највпечатливите примери на организиран живот. Паметните градови ни ветуваат поквалитетен градски живот со поефективни и поодржливи решенија.

Сообраќајот во градот, системот за јавен превоз, потрошувачката на енергија, греењето и вентилацијата се контролираат од еден центар. Сообраќајниот метеж се предвидува и се преземаат мерки пред да настанехаосот, а сите видови објекти коишто можат да комуницираат меѓу себе разменуваат податоци што ќе им овозможат поголема услужност на граѓаните.

Во светот постојат големи градови кои се обидуваат да се трансформираат во паметни градови. За таков обид зборуваме кај градовите Барселона, Лондон, Чикаго, Малме, Сингапур, Копенхаген. Нивната работа е несомнено потешка. Инсталирањето нова технологија на старите инфраструктури е скапа работа. Но, сепак овие градови се едни од најплански изградените градови во светот. Нивната работа не е толку тешка како што, најверојатно, би било во нашата држава.

Паметен урбанизам во Македонија

Во Македонија, градот што има најголем потенцијал да прерасне во паметен град е Скопје.

Сепак, пред да прераснат во паметни градови, потребно е нашите градови да бидат градови соодветни за живеење. Несомнено е дека треба целосно да ги искористиме паметните технологии додека ги правиме нашите градови пристojни за живот, но пред сè, треба да ги користиме сопствените умови.

Во град со речиси еден милион жители, постојани резиденти и оние кои мигрираат на дневно ниво (во земја каде што вкупното население е едвај два милиони), сè уште има локални самоуправи кои дозволуваат да се градат згради без паркинг. Се уриваат стари куќи и мали згради и на нивно место никнуваат висококатници. А патиштата околу нив остануваат исти, тротоарите се исти. Паркинг едноставно нема.

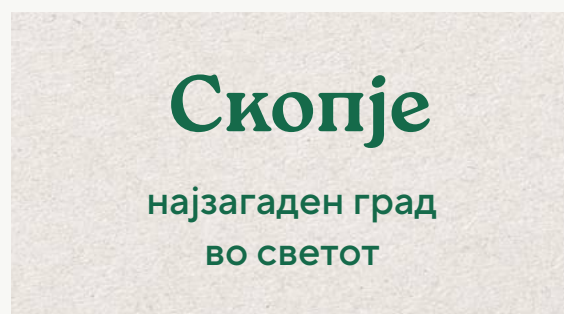
Во местото каде што порано живееле 10-15 луѓе, сега ќе живеат 50-60 луѓе. Секој стан има најмалку еден автомобил. Сепак, инфраструктурата не дозволува да се задоволи зголемената потреба.

Тесните пешачки тротоари се претвораат во паркинг-места за автомобили. Во град каде што луѓето се приоритет, треба да има широки, лесно проодни, лесно достапни тротоари и за лицата со попречености. Потребни ни се квалитетни пешачки површини кои се градат еднаш и ќе се користат со години.

За сообраќајниот хаос воопшто и не треба да се објаснува. Периодот кога луѓето одат или се враќаат од работа и долгото чекање на семафорите може да одземат и по неколку часа од времето поминато на пат.

Ослободување на тротоарите од „паркинг-простор“ за автомобили

Јавните простори се претворија во бетон. Нема доволно паркови, а сечата на зеленилото што останало секој ден сè повеќе се зголемува. Губењето на „белите дробови“ на градот, во 2017 година доведе до тоа Скопје да биде најзагаден град во светот, а тоа се повтори и во јануари минатата година, кога на листата на светски најзагадени градови Скопје беше прв, со индекс на квалитет на воздухот од 183, а според параметрите од овој индекс, сите вредности над 100 се сметаат за екстремно високи. Според Европскиот индекс за квалитет на воздухот, Скопје ги претстигна Колката, Индија, Дака и Бангладеш.

Во Скопје и во другите македонски градови ни требаат светски, широки, без бариери, лесно достапни тротоари на коишто има и велопатеки. Пешаците секогаш треба да бидат приоритет, а не возилата.

Модернизација и поттикнување на користењето јавен сообраќај

Иако во последно време се направени значителни инвестиции во јавниот превоз, тоа сè уште е недоволно. Употребата на железничкиот и јавниот автобуски превоз е од витално значење. Ваквите системи се транспортно решение кое лесно може да се интегрира со паметните технологии. Кога станува збор, пак, за метрото, тоа е скап систем, иако е брз, удобен, економичен и еколошки. Сепак, потребни се години за изградба на ваков систем во главниот град кај нас. Иако градските власти најавуваа „трамвај на тркала“, таквиот проект останува само ветување за скопјани.

Трамваите се движат со тековниот сообраќај во многу светски градови и се ефикасен метод за јавен превоз. Но, бидејќи немаме проточен сообраќај, нема смисла во тој тек да се вклучи и трамвај. Ако треба да се изгради трамвај, треба да се користи посебна линија. Но, иако секој квадратен метар е вреден во Скопје, треба да се размислува за различни решенија. Новина во светот е изградбата на „едношинки“ (monorail), односно пруга која се состои од една шина или греда. Едношинките се и поевтини, побрзи и полесни за имплементација и можат да превезуваат патници со капацитет како едно метро.

Трговските центри треба да бидат заменети со шопинг-простори. Наместо да се туркаат луѓето во затворени, изолирани објекти, треба да се размислува во проектите да се интегрираат големи зелени паркови, кои се обновуваат со урбана трансформација доколку е потребно, а таквите проекти ќе донесат и живот на улиците, продавниците, рестораните.

Во градовите немаме зеленило. Мора да создадеме огромни паркови како во многу европски земји. Не зборувам за излетнички места надвор од градот. Треба да има области интегрирани со градот до кои луѓето можат лесно да пристапат пеш или со велосипед.

Треба да ги користиме обновливите извори на енергија на максимално ниво. Нашата земја е рај за соларна и ветерна енергија. Со тоа ќе се намалат емисиите на јаглеродот. За ова е потребна поголема владина поддршка. Во таков случај, во користењето на електричната енергија ќе бидеме независни и нема да увезуваме електрична енергија од странство.

Во наредните 5-10 години ќе се зголеми употребата на електрични и автономни возила. Автономните возила кои меѓусебно комуницираат, ги

почитуваат правилата и го наоѓаат местото за паркирање пред да стигнат до својата дестинација, несомнено ќе го спречат хаосот во сообраќајот.

Во овој период постепено ќе се навикнуваме да изнајмуваме автомобили. И економските услови и развојната технологија можат да направат покорисно за нас да изнајмуваме отколку да поседуваме автомобил. Ако има автомобил веднаш на почетокот на улицата што можеме да го користиме колку сакаме, кога сакаме, зошто да поседуваме сопствен автомобил? Така, потребите за пат и паркинг ќе се намалат и ќе се отвори повеќе простор за луѓето.

Зградите кои се ослободени од фосилни горива, кои се загреваат со искористување на сончевата енергија, кои обезбедуваат енергија со ветерот и возилата за јавен превоз ќе ни понудат градови со повеќе кислород.

Градови на иднината

Иднината е полна со решенија, сè додека сериозно ги сфаќаме проблемите, правиме планови за нивно надминување и ги следиме тие планови. „Опаметувањето“ на нашиот град значи и севкупна едукација на неговите жители и жителки за неопходноста од промислено однесување при живеењето во колективитет и ставање фокус врз одржливоста и долгорочноста на животот во урбаното јадро. Ова не е невозможно, а токму воведувањето „паметни“ градови, дигитализацијата и екологијата се чекорите кои се итно потребни за Скопје да стане посакуван град за живеење.

Скопје мора да стане поотпорно на климатските промени

Стефан Митиќ

Повеќето катастрофални поплави што ја зафатија државата последните неколку години се само предупредување за влошување на состојбата со климата низ текот на годините.

Екстремните врнежи од дожд, како оние во Германија во јули годинава, се еден од најочигледните докази дека климата се менува како резултат на емисиите на стакленички гасови. Според една студија, дождовите сега се појавуваат почесто и предизвикуваат поплави, од едноставна причина: потопла средина може да содржи повеќе влага, што резултира со почести и понасилни врнежи. Зголеменото континуирано загревање на Земјата придонесува кон тоа потоплата средина да стане вообичаена, создавајќи простор за повеќе поплави.

Влошувањето на состојбата со климатските промени е директен резултат од злоупотребата на природните ресурси од страна на големите корпорации, а последиците од нивното однесување досега ги искусил секој човек на планетата. Експлоатацијата на ресурсите доведува до поголемо трошење енергија и притоа, до поголеми емисии на стакленички гасови што ја разредуваат озонската обвивка, овозможувајќи јачината на сончевите зраци да се зголеми, односно да има подолготраен ефект.

Уништени автомобили и масивни стебла од дрвја беа распространети по бреговите на реките, а многу од улиците и калдрмите низ градовите и селата беа покриени со отпад и природни остатоци. Камиони со уништен инвентар, откорнати гранки од дрвја и скршени парчиња камења, но и урнати електрични столбови се само дел од работите што се случија во Германија.

Зошто е сè почеста оваа појава?

Поплавата е комплицирана појава што може да биде предизвикана од различни фактори, вклучувајќи го и развојот на земјиштето и условите на почвата. Иако е потребно значајно научно истражување за поврзување на климатските промени со појавата на поплави, климатските промени, кои веќе генерираат поголеми врнежи и многу бури, стануваат сè посуштински дел од комбинацијата на причини што водат кон поплави. Повеќе вода се задржува и се испушта од потопла средина, без разлика дали е во форма на дожд или зимски снег.

Меѓутоа, статија на Гардијан покажа дека, иако е невообичаена, ваквата катастрофа сега е 1,2 до 9 пати поверојатна отколку пред повеќе од еден век, пред емисиите на стакленички гасови да ја загреат земјата за повеќе од 1 Целзиусов степен.

И ако планетата се загрее за 2 Целзиусови степени, како што се очекува, доколку емисиите не се намалат драстично, веројатноста за таков настан се зголемува многу повеќе, станувајќи 1,2 до 1,4 пати поголема отколку што е сега.

Дел од студиите веќе покажаа дека како што се затоплува светот, фреквенцијата на екстремни поројни дождови ќе се зголеми, а Меѓувладиниот панел за климатски промени, група поддржана од Обединетите нации која известува за науката и влијанијата на глобалното затоплување, потврди дека фреквенцијата на овие настани ќе се зголеми со продолжување на растот на температурите.

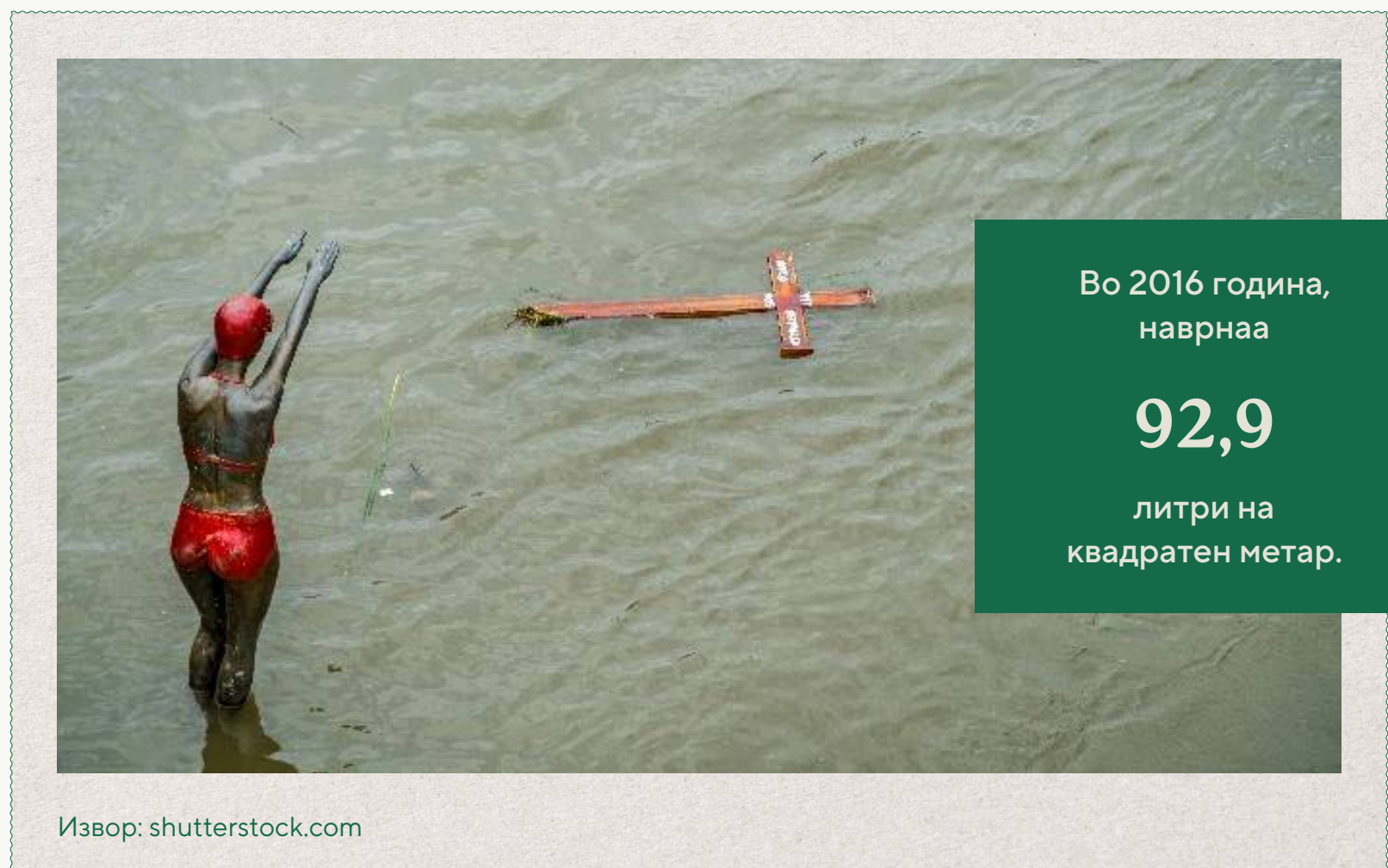
Што се случува во Македонија?

Македонија не е исклучок од оваа екстремна метеоролошка појава. Всушност, поплавите стануваат сè почести и поопасни како што минуваат годините. Лугето, иако ги очекуваат, сепак не можат да се навикнат на нив. Скопје, во последните неколку години, е најпогодено од поројни дождови и поплави. Не само што тие влијаат врз начинот на живот на граѓаните, туку и секое наредно невреме трае подолго и прави поголема штета.

Скопје беше уништено од силно невреме и поплави пред пет години, при што загинаа 22 лица и беше предизвикана голема штета во селата Сингелиќ, Стајковци, Смилковци, Ченто, Брњарци, Страчинци, Виниче, Црешево, Булачани, Раштански Пат, Илинден, Шуто Оризари и Арачиново. Тогаш, за помалку од 24 часа на 6 август 2016 година, наврнаа 92,9 литри на квадратен метар. Паѓаа дрвја, голем број домови останаа без струја, а околу илјада лица беа евакуирани во текот на ноќта.

Скопје, пак, го зафати бурно невреме, со силен дожд и ветер во јуни 2018 година, и тоа предизвика поплавување на голем дел од булеварите, скршени и паднати дрвја и непроодни улици.

Во 2020, повторно по тридневено обилно врнење, голем дел од жителите на Скопје се пожалиле на поплавени подруми, дворови, но и непроодни патишта.

За жал, обилните врнежи во октомври годинава се само последица од влошувањето на состојбата со климатските промени. Истата слика со непроодни улици и поплавени дворови и подруми е присутна насекаде низ Скопје. Не само што поплавите предизвикуваат отежнато движење и сообраќаен метеж низ градот, туку по обилно врнење, во Скопје често се случува и појава на краткотраен земјотрес со различен интензитет.

Канализациската мрежа на Скопје не е доволно развиена да се справи со поројни дождови

Проблемот со влијанието на поплавите, во најголем дел од случаите, се наоѓа во недоволно развиената атмосферска канализациска мрежа, односно немањето простор за маневрирање и пренасочување на надојдената вода кон реката Вардар. Дополнителен проблем е што атмосферската канализациска мрежа нема начин да филтрира природен отпад насобран од пороен дожд и ветер, но и вештачки отпад, па затоа протокот на вода на различни локации низ Скопје е оневозможен. Наместо филтрирање, шахтите низ Скопје се преполнуваат со вода и нема постојан, непречен проток, туку водата се излева и се враќа назад на улиците.

Неразвиеноста на канализациската мрежа со себе повлекува проблеми поврзани со прекин на електричната струја во различни населби, но и прекин на телекомуникациската мрежа. Иако се случува редовно санирање на проблемот и штетата веднаш по нејзиното пријавување од страна на јавните претпријатија „Паркови и зеленило“ и „Водовод и канализација“, сепак тоа е само краткотрајно решение за долгорочен проблем.

Бидејќи поројните дождови се неодминлив, горлив проблем во Скопје, а штетата од климатските промени не се враќа назад лесно, луѓето треба да се адаптираат себеси и градот кон новонастаната нормала и да го извлечат најдоброто од неа.

Кое е можното решение?

Постојат примери на корисни решенија за справување со поројни дождови и поплави низ многу места во светот. Еден пример е решението

за создавање одржлив систем за одводнување што се применува во Лондон, Обединетото Кралство, каде што преку комбинирање на дождовни градини, вдлабнатини во земјата, базени за задржување вода и дрвја поставени во јавна градина се спречува излевањето вода на улиците. Во Бангалор, Индија, пак, е создаден парк во којшто се употребува вдлабнување во земјата, цевки за филтрирање на дождовницата и подземни резервоари за складирање и пренесување вода за да се спречи проблемот со затнување на канализациската мрежа. А во Калдес де Монбуј, Шпанија, преку едно главно езеро, различни мали канали и водни растенија, луѓето го поправиле проблемот со загадување на системот за иригација.

Идеја која може да се примени во Скопје е општинските управи во координација со градската управа да конструираат неколку самоодржливи паркови на различни, пространи локации во Скопје. Во изработка на парковите би учествувале архитекти фокусирани на самоодржливи градби, но и метеоролози, хидролози, геолози, како и фокусни групи на граѓани за да се одржи рамнотежа во мислењата. Парковите би биле направени под одреден агол, за да може водата од врнежите да се слева на едно место. На тоа место би имало монтирани велосипеди кои може секојда ги користи и преку кои може да се генерира доволно енергија за да се транспортира водата до околните зелени површини.

На повисокиот дел од паркот би имало зелен покрив, сличен на оној во Градскиот трговски центар, каде што граѓаните би можеле да уживаат кога временските околности ќе го дозволуваат тоа. Под повисокиот дел би имало резервоар, којшто би бил поврзан со разгранета мрежа на мали цевки споени со големата, атмосферска канализациска мрежа, за да може водата од улиците и булеварите да се слева директно во резервоарот, а потоа да се пренесува до Вардар. На влезните цевки од резервоарот би имало филтри коишто би ја прочистувале водата од секаков отпад.

Овој начин на циклично решавање на проблемот со дождовите низ неколку етапи ќе овозможи континурано мали количества на акумулирана вода низ градот и би помогнал за повторно природно полнење на реката Вардар.

А што треба да направи државата?

Македонија треба конечно да го ревидира третиот Национален план за адаптација на климатските промени, објавен во декември 2013 година, и да го објави четвртиот што е во најава – се очекува да биде завршен кон крајот на годинава. Суштината на планот е механизам за управување со ризик, со фокус врз стратешките области – воздух, вода, отпад и јавно здравје, со цел државата да биде подобро подготвена за вакви катастрофи.

Во третиот план е забележан тренд во опаѓањето на количеството на врнежи, но тие податоци дефитивно ќе се сменат во новиот план. Истовремено, споменато е дека се користел национален тим и математички модели и софтвер за оценување на понудата и за барањата на водните ресурси, како и дека е направен воден биланс за речниот слив на Струмица. Конкретни решенија и нивни резултати за водните ресурси не се дадени, туку се опишани потенцијални мерки за адаптација, заедно со графи за засегнати страни, временска рамка, финансирање и ограничувања. Четвртиот план мора да направи споредба и да ги прикаже преземените мерки и нивните резултати, затоа што водата е аспект со огромно значење за климатската иднина на Македонија.

Моменталните поплави се само предупредување за влошување на состојбата со климатот и зтекот на годините. Многу фактори придонесуваат за ваквата состојба, и за жал, доколку не се реагира навреме и не се направи процес на долгорочно санирање на последиците, Скопје ќе се преплави и ќе исчезнат цели домови, ќе снема електрична струја, а телекомуникациската мрежа ќе биде уништена.

Националниот план треба да им помогне на земјите во имплементацијата долгорочни стратегии за приспособување на подрачјата кон континуираното еволуирање на климата. Климатските промени треба да се користат за интеграција на мноштво искуства од земјата и странство, а процесот треба да се базира врз тековните случувања во секој регион од Македонија. Токму затоа на Македонија ѝ е потребен четвртиот, ревидиран национален план, и тоа што побргу.

Во земјата на сонцето има најмалку соларни панели

Филип Етмишовски

Според податоци од Министерството за економија, во 2020 година само 5,98 отсто од производството на енергија од обновливи извори била произведена со користење на сончева енергија.

Ноември 2021 година. Се навестува почеток на глобална енергетска криза чии првизнаци се веќе видливи. Цените на нафтата, на струјата, на останатите горива и енергенси растат. Според прогнозите, тоа е само почеток на енормниот раст што ни претстои. Како што известуваат медиумите, стотици јавни институции останале без свој снабдувач на електрична енергија бидејќи помалите играчи на либерализираниот пазар на струја не можат да обезбедат доволно струја (или барем не по старата цена).

Сите влади разгледуваат мерки како да одговорат и да ја ублажат кризата која се очекува. Владата на Македонија најавува прогласување на кризна состојба, а претходно како главна мерка најави интервентен увоз на јаглен и дополнително активирање на термоцентралата „Осломеј“ и уште еден од трите блока на РЕК Битола.

Општопознат е проблемот на загадувањето на воздухот во Битола

Од своето раѓање живеам во Битола. Битола е најголемиот град во Пелагонискиот плански регион и втор најголем град во земјата. Битола ќе биде и градот кој ќе трпи најголеми последици од обидот за спас од енергетската криза. Енергетската криза која се очекува и мерката за спас која ја најавува нашата Влада се тесно поврзани со квалитетот на амбиенталниот воздух. Општопознат е проблемот на

загадувањето на воздухот во Битола, кое покрај домаќинствата, сообраќајот и индустријата, се смета дека во голема мера го предизвикува РЕК Битола, односно термоцентралата која произведува околу 70 отсто од електричната енергија во Македонија. Според истражувањата на европското Здружение за здравје и животна средина (HEAL), оваа термоелектрана годишно испушта околу 2.700 тони ПМ 2,5 честички во воздухот, со што е на второ место во Европа.

Намалувањето на влијанието на амбиенталниот воздух од производството на РЕК Битола е едно од главните ветувања пред секои избори, но факт е дека ваквите проекти се многу скапи и се спроведуваат долгорочно. Активирањето на уште еден блок што треба да согори 900 илјади тони јаглен со сигурност ќе влијае врз воздухот во Битола, но во време на виша сила (глобална енергетска криза) „сите средства се оправдани“? Во држава во која 41,1 отсто од населението е изложено

на ризик од сиромаштија, според мене, ова е нужна мерка. Но, не треба да се занемари фактот дека таа може да има негативни последици кон животната средина. Во меѓувреме, долгонајавуваните проекти за филтри на комбинатот, гасификација и топлификација кои значајно би влијаеле врз загадувањето се закочени во обезбедување на милионските суми и во комплицираните бирократски процедури.

Сонцето минимално се користи како енергетски ресурс

Добропознатата алтернатива на фосилните горива, обновливите извори на енергија, се минимално искористени низ целата држава. Иако користењето на сончевата енергија за производство на струја стана исклучително популарно во последнава деценија, за жал, освен неколку поголеми соларни електрани и домаќинствата кои сончевата енергија ја користат за загревање санитарна вода, ретки се примерите на поставени соларни панели на јавните објекти како училишта, градинки, факултети, административни згради и слично. Иако тие со години беа со блокирани сметки поради долгови за струја, а сега, поради енергетската криза, најголем дел од нив останаа без снабдувач со електрична енергија.

Иако сонцето е национален симбол, поставен на знамето и на грбот, сепак земјава минимално го користи како енергетски ресурс. Според податоци од Министерството за економија, во 2020 година само 5,98 отсто од производството на енергија од обновливи извори била произведена со користење сончева енергија.

Пионерските чекори во јавниот сектор се направени неодамна

Изминативе неколку години десетина училишта и градинки ширум земјава добија соларни панели на своите покриви. Освен потребната количина на електрична енергија за потребите на јавниот објект, вишокот електрична енергија се пушта во дистрибутивната мрежа. Покрај енергетската независност, ваквите инвестиции предизвикуваат позитивни импликации врз јавните приходи и расходи, но имаат и позитивно влијание врз животната средина.

Според истражувањата на невладината организација „Гоу грин“, во нашата држава има вкупно 130 средни училишта, а се проценува дека само едно испушта околу 400 тони јаглероден диоксид. Јаглеродниот отпечаток е огромен, а проценето е дека се потребни 4415 дрвја за да го апсорбираат ЦО2 од само едно училиште. Кога на ова би се додале основните училишта, градинките, општините и административните згради, овие бројки ќе бидат далеку поголеми, а бројот на вакви објекти со соларни панели незначителен.

Во февруари 2021 година заврши поста-вувањето на првите хибридни колектори на јавен објект во Општина Карпош. Градинката „Мајски цвет“ во Тафталице 2 доби колектори кои преку искористувањето на сончевата енергија произведуваат 300 литри санитарна топла вода и 3,2 киловати струја. Со тоа производство панелите заменија четири стари бојлери (по 80 литри).

Градинка „Мајски цвет“- Тафталице 2
Извор: Општина Карпош

Две години претходно, во СУГС „Владо Тасевски“ во Аеродром, Скопје постави вкупно 54 фотоволтаични панели на покривна површина од 400 м². Моќноста е 15 KW, а проекциите се дека тие ќе произведуваат струја во износ од 14.500 до 17.000 денари и дека инвестицијата од 870.000 денари би се вратила во рок од 5 години.

Во Битола само еден јавен објект има поставено фотоволтаици

Во град со 10 основни училишта, 7 средни и 15 градинки, за жал, како единствен позитивен пример се издвојува Јавното претпријатие „Пазари“, кое во 2019 година постави фотоволтаици на павилјоните на Градскиот пазар. Панелите се со моќност од 20KW, колку што максимално дозволува законот. Со тоа битолските „Пазари“ станаа и првото јавно претпријатие во Македонија кое произведува електрична енергија за сопствени потреби. Целата инвестиција изнесуваше 1.100.000 денари (без ДДВ), а се очекува таа да се врати во период од три до четири години.

Павилјони на градскиот пазар во Битола
Извор: ФБ страница на ЈП „Пазари“ - Битола

За подобрување на состојбата, потребни се определени легислативни интервенции. Една од нив е да се промени Правилникот за обновливи извори на енергија, којшто го донесува Министерството за економија. Тој дозволува инсталирана моќност од само 20 киловати иако потребите на некои објекти се многу поголеми, а просторот за поставување панели уште поголем. А и практика во развиениот свет е ваквите фотонапонски центри да произведуваат вишок електрична енергија која потоа ја користат други потрошувачи. Впрочем, тоа е и проста економска логика, освен да се заштеди и да се заработи. Така имаме инвестиција која се враќа за неколку години, ги намалува расходите и ги зголемува приходите, а најважно од сè, ја поштедува озонската обвивка и животна средина.

Во каков град сакам да живеам

Во град каде што, покрај домаќинствата, и јавните објекти што функционираат со народни пари би се преориентирале кон зелена енергија. Придобивки би имало многу и на краток, а уште поважно, на долг рок. Расходната страна на билансите би се намалила, а долгорочно, освен енергетска стабилност и независност, значително се придонесува за почист воздух, но и за почиста животна средина.

Урбанизирана Битола: Реалност или фикција

Анастасија Ѓоргиевска

Во град којшто треба да претставува пример за останатите, не смееме да си дозволиме присилна и непланска легализација на дивоградби.

Секој кој рационално размислува ќе го воочи фактот дека многуте проблеми со кои се соочува еден поединец не се решаваат преку ноќ. Ако ме запрашате во каков град сакам да живеам, ќе ви одговорам – во град во којшто има плански градени објекти што обезбедуваат полесна навигација и ориентација низ неговите улици. Иако има многу промени што се случуваат во законодавството, факт е дека системот не функционира. Затоа, би тргнала од моментот што сите нас нè засега, директно или индиректно, а тоа е проблемот со динамичниот непланиран „обид“ за урбанизација на градот, т.е. на неговото урбано подрачје, како и преземените аматерски акции за реставрација на значајните културни и историски споменици.

Јас, како жител на градот Битола, сведок сум на фактот дека неговите урбанистички планови не обезбедуваат полесен пристап до определени места, а тоа повлекува низа проблеми со коишто секојдневно се соочуваме. Битола е административен, културен, економски, индустриски, образовно-научен центар во Македонија, но дали ние оставаме впечаток како таков?

Урбано место уште од најстари времиња

Битола, како град чија културна и историска вредност е непроценлива за државата, за Европа и за светот уште од дамнешни времиња, свесно или несвесно се уништува поради недостаток од експертски зафати во поглед на реставрација на бројни културни и историски споменици. Реставрацијата којашто се спроведува нè доведе до тоа историските траги да бидат заменети со современите фластери. Еден од најзначајните историски споменици со кои Битола може да се издвои е римскиот пат Виа Игнација (Виа Игнација е најдолг пат граден без престан цели 44 години. Римската магистрала е изградена околу 146 г. пр. н.е. Името го носи по Гнеј Егнациј, проконзул на Македонија што ја изградил. Се простирала преку Илирија, Македонија и Тракија, преку денешна Албанија, Македонија, Грција и Турција).

Фластер реставрација

Свеж доказ што ќе го поткрепи ставот за аматерските обиди за реставрација на коишто почесто сведочиме е неодамнешното поплучување на патот Виа Игнација.

Стариот пат Виа Игнација

Патот во процес на реставрација

Вчудовидена сум од одлуката на локалната власт за ваквиот потег, заменувањето на стариот камен со современа бекатон-плоча, а воедно и градење велосипедска патека. Ова нè носи до друг актуелен проблем, а тоа е градењето на ваквите патеки каде што не е потребно, а истовремено занемарување на местата каде што е тоа навистина неопходно.

Урбанизирање по утврден Детален урбанистички план

Нема да се задржувам на овој проблем, односно на проблемот со реставрацијата, иако го привлече моето внимание и решив да го посочам како пример за проблем со којшто доаѓаме во контакт. Затоа е неизбежно да се запрашаме: Доколку потезите за кои локалната власт донела одлука се несвојствени за времето и просторот, што би кажале и направиле за урбаните области за чиј детален урбанистички план не се подигнала никаква иницијатива? Ова е прашање кое нè доведува до темата за планското менаџирање на урбанизацијата на градот. Голем број од населбите во градот се со недоволна инфраструктура за нормално функционирање и дејствување на жителите на Битола. Еден од таквите примери е и состојбата со населбата Баир, каде што жителите се соочуваат со проблеми што се директно поврзани со секојдневните човечки потреби.

Заборавени и замрзнати

Во битолската ромска населба Баир среде зима десетици семејства се без греење, оти ЕВН не може да го замени изгорениот трансформатор поради тесните улички во населбата. Жители на населбата на диво се приклучуваат на електричната мрежа, па дефектите се чести, велат од ЕВН. Дивоградбите, доградбите, надградбите, преградувањата и тесните сокаци во дивата населба во горниот дел на битолски Баир доведоа до ситуација ЕВН да не може да го замени изгорениот трансформатор, па десетици семејства во зима да поминат неколку денови без струја.

Населбата којашто во поголемиот дел од својот простор е дивоградба и е надвор од законот секоја година го зголемува својот обем со сè повеќе

бесправноизградениобјекти. Овапридонесувакривитеинеасфалтирани улички да преминат во проблем при секојдневното функционирање на овие жители, а самото тоа предизвикува нивно гетоизирање и отфрлање од заедницата. Исто така, како проблем се појавува и тоа што е асфалтирано да биде тесно, најчесто како еднонасочна улица каде што не може да пристапи товарно возило.

Извор: shutterstock.com

Имаше обид да се изврши легализација на ваквите дивоградби, со што граѓаните ќе можеа да бидат заштитени од директната штета што ја трпеа поради непостоењето адекватни правни одредби со коишто се регулира нивната положба. Таков беше новиот закон за легализација на дивоградбите којшто беше донесен по скратена постапка на 11 мај 2021 година.

Закон за легализација на дивоградбите – решение или нов проблем?

Законот предвидува легализација на дивоградби изградени до денот на стапување во сила на овој закон, т.е. до осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник“ и нема рок на важење, односно ќе

важи до правосилно завршување на постапките започнати во согласност со тој закон. Од овој закон се исклучени дивоградбите во границите на Охридскиот Регион, во којшто се наоѓа природното и културното наследство запишано во списокот на светското природно и културно наследство, како и дивоизградени станбени згради и дивоизградени доградби и надградби на станбени згради. Но, законот вклучува гаражи, остави, па дури и базени, изградени без дозвола за градба. Дозволено ќе биде легализирање дивоградби во заштитени подрачја, како национални паркови, природни резервати, споменици на природата, подрачја на заштитено недвижно културно наследство, како и во прва и втора санитарно-заштитна зона на извори на вода за пиење, по добиена согласност од надлежниот орган.

(Не)оправдано неодобрување на законот

Ваквиот закон не наиде на одобрување од страна на претседателот Стево Пендаровски, кој не го потпиша Указот за Законот за утврдување правен статус на бесправно изградени објекти. Како што потенцираше тој, законот е неуставен и овозможува „затскриена“ амнестија, а со ова пропадна можноста за легализација на дивоградбите и утврдување на нивниот правен статус.

Легализација на дивоградби – ЗА или ПРОТИВ?

Во град што треба да претставува пример за останатите, не смееме да си дозволиме присилна и непланска легализација на дивоградби. Во ваков случај, властите треба да се погрижат за овие жители преку проекти кои би биле финансирани, со цел овозможување легални живеалишта и изградба според добро подготвен урганистички план и комплетна легална промена на деталниот урбанистички план. Во текот на ваквата коренска промена на урбанистичкиот план, властите би можеле да се погрижат за привремено дислоцирање на жителите по групи додека не се оствари ваквата иницијатива.

Дислоцирањето може да се постигне во делот на излезот од Битола, доколку се отвори засолниште или поголеми шатори во текот на пролетта или летната сезона. Воедно, треба да се пројави грижа за

лошата инфраструктура која не овозможува проодност, ниту пристап на товарни возила. Недостигот од струја, вода, честата појава на непроодни патеки и дивоградби се најголемите, а воедно и загажувачки проблеми во населбата Баир, кои останале заборавени од властите.

Градот има смисла само ако ги одразува потребите на своите граѓани!

Филип Клетников

Дали и колку градовите им служат на интересите на своите граѓани (демократија) или на елитите кај кои се концентрира капиталот (авторитарност)?

Во својот „Гаволов речник“, познат по луцидната зајадливост, американскиот писател Емброуз Бирс метрополата ќе ја дефинира како „упориште на провинцијализмот“. И додека академските елити нè убедуваат во општите придобивки од урбанизацијата во однос на економијата, енергетиката, одржливоста и други сфери на живеењето, изгледа дека самите урбани жители сè повеќе го чувствуваат (веле) градот со скептичноста и цинизмот својствени на Бирс: додека ентузијазмот на првиве е од статистичко-фактографска природа, незадоволството на вториве почива на нешто далеку поверодостојно и порелевантно за човечките суштества – искуството. За да се процени кој е поблизу до стварноста, неопходно е накусо да се предочи генезата и еволуцијата на градот.

(Зо)што е градот?

Веќе е општо познато дека повеќе од половина од светската популација живее во градски (урбани) средини, со што градот и животот во него им се вродено секојдневие на повеќето луѓе. Од друга страна, разните академски дисциплини од една и државите од друга страна не можат да се усогласат околу дефиницијата на поимот „град“. Но она што е неспорно е условеноста на генезата и еволуцијата на градот од растот и диференцијацијата на економската активност: појава на секундарни трудови дејности, поделбата на трудот, концентрација на добра и капитал. Во таа смисла, градовите се во основа производ т.е. последица на економската организација (производство, размена и управување на добра), од што произлегуваат изразитата социоекономска нееднаквост и потчинувањето на технологијата и науката на интересите на социоекономските елитикако константина феноменот на урбанизацијата. Сите негативни последици од урбаното живеење можат да се сведат директно и/или индиректно на овие две константи.

Оттука произлегува клучното прашање: дали и колку градовите им служат на интересите на своите граѓани (демократија) или на елитите кај кои се концентрира капиталот (авторитарност)?

Чиј град е Скопје?

Ако се осврнеме на Скопје, заклучокот е дека нашата метропола се соочува со типичните социоекономски (растечка економска нееднаквост: пораст на сиромаштијата наспроти концентрацијата на богатството) психосоцијални (отуѓеност, анксиозност, пораст на агресивноста / криминалот) и еколошки (загадување, неодржлив раст на урбанизацијата) проблеми својствени на современите метрополи. Со таа разлика, што во Скопје некои од нив веќе долго време се надвор од секаква контрола (или барем надвор од ефективната контрола на неговите граѓани!); овде би ги издвоил: градежната експанзија, прекумерната бучава и загадувањето.

Згради за домување или згради за профити?

Непланската и прекумерна урбанизација на Скопје во изминативе децении е најдобар пример за илустрација на најлошите практики: (1) Тотално игнорирање на волјата на граѓаните од страна на градските власти, со што градот de facto се претвори во феудална тврдина на градежните тајкуни, а градоначалниците се само извршители на нивната волја. (2) Набљудување на проблемите изолирано од страна на медиумите и (за жал!) дел од стручната јавност, небаре постојат сами за себе, а не во нивната реална причинско-последична поврзаност.

Извор: [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com)

Прекумерното „пошумување со згради“ на Скопје, попознато под фразата „урбана/градежна мафија“ е најдобар пример за тоа: интензивното, неконтролирано градење создава еколошки проблеми на кратки (загадување како последица на постојаната градежна активност) и долги (десеткување на зелените површини, суспендирање на циркулацијата на воздух) патеки, здравствени проблеми (изложеност на постојана бучава; како и долгорочните проблеми што произлегуваат од влошувањето на

еколошките услови за живот). Игнорирањето на волјата на граѓаните, кои веќе со години „врискаат“ против градежната узурпација (Дебар Маало, Дексион (Ѓорче Петров), „Мајчин дом“ (Аеродром), (не)славните висококатници кај „Холидеј ин“...) комбинирано со нивната свесност за горенаведените проблеми, сопствената немоќ и ароганцијата на властите водидотрајна и непоправлива социјална ерозија, што резултира со иселување, недоверба во институциите, демотивираност, агресија и дефетизам.

Во таа смисла, она што во најмала рака МОРА да се преземе е привремен мораториум за станбени објекти и враќање на градските и републички заводи за урбанизам, кои ќе ги следат РЕАЛНИТЕ потреби и волјата на граѓаните, динамиката на растот на градот и неговите инфраструктурни капацитети како основни параметри според кои ќе се планира урбанизирањето на градот.

Учи – не учи, глава бучи!

Познатиот и контраверзен италијански футурист Маринети во своите манифести ја слави брзината која царува во градот и звукот на машините. Но, сигурен сум дека кога Маринети би живеел подолго време во некоја од зградите околу скопските булевари „Јане Сандански“ или „Партизанска“, мото-силеџиите што дивеат по нив брзо би му го промениле мислењето! Мото-силеџиството е уште еден хроничен проблем кој ги мачи Скопјани, а кон кој властите се однесуваат крајно игнорантски. Уште пред околу 100 години познатиот британски филозоф Берtrand Расел во „Освојување на среќата“ ќе посочи дека основниот проблем на градскиот човек е нервниот замор, кој, пак, во најголема мера е последица на постојаната изложеност на бучава. Денес, на негативните ефекти од бучавата се посветува големо внимание во развиените земји, при што акцентот особено паѓа на ментално-когнитивните последици од изложеноста на бучава.

Каде сме ние на тој план? Ако фрлиме бегол поглед на македонскиот Закон за заштита од бучава, јасно доаѓаат до израз проблемите како на неговото неспроведување – пред сè во областа на мониторингот (Член 24-32) и информирањето на граѓаните, особено од страна на локалната власт (Член 36, став 3) – така и на неговата несоодветност. Второво особено важи за моторциклите (мотори/скутери), кои се

најголемите причинители на штетна бучава во главниот град, а кои не се посочени во Член 38 кој се однесува на посебните извори на бучава во животната средина.

Многу светски метрополи веќе вовеле ригорозни просторни и(ли) временски рестрикции за движење со моторно возило, пред сè заради намалување на штетните емисии од CO₂. Имајќи го на ум двојниот проблем кој Скопјани го имаат (бучава и загадување) тогаш град Скопје би требало строго да го регулира и **ЕФЕКТИВНО ДА ГО КОНТРОЛИРА** движењето на моторцикли со временски и просторни ограничувања.

Загадување – залажување!

Нашиот главен град може да се „гордее“ и со тоа што е повеќекратен шампион во загаденост во Европа. И за ова прашање, градските власти покажуваат хронична ароганција и неодговорност. Надлежните неуморно ја повторуваат безмалку схоластичката формула: „возилата и греењето на дрва се главен причинител на загадувањето“. Што се однесува до греењето на дрва, ова тврдење е недоветно и недостојно за дискусија: токму најурбаните делови од градот, како Аеродром, Центар и Карпош, кои се греат на парно се меѓу најзагадените!

Што се однесува до возилата како „главен причинител на загадувањето“, најпрво се поставува логичкото прашање како може Скопје, една од помалите метрополи во Европа, да биде најзагадена? Зарем Лондон, Берлин, Париз... немаат многукратно поголем собраќај и енергетски капацитети? Уште повеќе, токму бројните (и нерасчистени!) афери со ИНДУСТРИСКО загадување – несамово Скопје, туку на целата територија на Македонија – Усје, аферите со увоз на токсично отпадно масло, увоз на отпад од Италија, Косово, аферата „Агрокор“ (која, патем, протече од бугарските медиуми!), на разни видови на токсичен отпад во „Дрисла“, медицински отпад во Логоварди, Битолско („Еко-Клуб“)... се силна и недвосмислена индиција дека интересот на тајкун-капитализмот кој дејствува подземно и неказнето, а не граѓаните се главниот причинител на загадувањето во Скопје.

Крајно време е да си го вратиме градот!

Граѓанинот, постојано изложен на бучава, загаденост, бетон и асфалт не е само посклон кон психофизички нарушувања (депресија, анксиозност, когнитивни проблеми...) туку е и понепродуктивен работник (пад на производството), понездрав човек (оптоварен здравствен систем) и најпосле – понесовесен општествен чинител (имплозија на општеството).

Но не по своја вина! Наведените проблеми, нивното долготрајно опстојување и продлабочување и покрај тоа што често пати причините(лите) се познати, посочува на киднапираност на локалната и централната (законодавна и извршна) власт од интересите на економските и политичките моќници. Јавноста (пре)често се повикува на лоши закони и(ли) нивното неспроведување (магичната формула на легалистите!) – меѓутоа да очекувате и барате програѓански политики од носители на власта кои се целосно отугени од граѓаните е Сизифова работа.

Сето ова упатува на горкиот, но реален факт дека граѓанинот на македонската метропола треба непрекинато да ја развива културата на постојан притисок, протест и критика спрема СЕКОЈА власт, но и спрема сите субјекти на социоекономска моќ – зашто нејзин стожер и извор е секогаш поединецот! – во насока на заедничката цел: да си го вратиме назад СВОЈОТ град и да го направиме пристојно место за живеење.

Автори

Анастасија Горгиевска

Анастасија Горгиевска е студент на додипломски студии при Универзитет „Св. Климент Охридски“ во Битола, на Педагошкиот факултет. Има работно искуство како телефонски претставник за консалтинг услуги во Taskforce BPO – Битола и е член на Младинското Здружение за Алтернативен Туризам ПОВИК – Битола.

Ирис Блажевска

Ирис Блажевска е дипломиран психолог на институтот за психологија на Филозофскиот факултет при УКИМ. За време на своите студии има учествувало во бројни организации, проекти, истражувања од различни области во насока на подобрување на општествената средина и менталното здравје. Волонтерската работа е дел од нејзиниот најран ангажман. Во моментот е вработена како консултант за човечки ресурси и преку својата професија продолжува да ги шири добрите практики во однос на општествената одговорност која ја имаат компаниите на пазарот.

Ивана Крстова

Ивана Крстова е студент на Институтот за географија (насока наставна географија) на Природно-математичкиот факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Мартин Николовски

Мартин Николовски е роден во Битола. Своето основно и средно образование го завршува во родниот град, а дипломира на насоката новинарство на Универзитетот „Хаџи Бајрам Вели“ во Анкара, Република Турција. Добитник е на голем број награди и признанија во земјава и странство. Автор е на збирката раскази „Моето јас“. Моментално е вработен како новинар во Телма телевизија.

Сања Велкакова

Сања Велкакова ги завршила своите додипломски студии на Економскиот факултет при Универзитетот Гоце Делчев, на насоката по Менаџмент и претприемништво. Посетувала повеќе обуки за лидерство, кариерен развој и социјално претприемништво.

Стефан Бужевски

Стефан Бужевски ги завршил магистерските студии на Правниот факултет во Кичево на тема „Научна фундираност на новиот јавен менаџмент“. Има искуство како анкетар во проектот „Партнерство Јустиција: Враќање на довербата на граѓаните“ спроведен од Асоцијацијата за развојни иницијативи-Зенит, Скопје. Бил и практикант во Основниот суд Битола како дел од проектот „Зајакнување на професионалноста, компетентноста и интегритетот на младите правници во Македонија“ спроведен од страна на Македонското здружение на млади правници.

Стефан Митиќ

Стефан Митиќ е студент на Њујоршкиот универзитет во Абу Даби (NYU Abu Dhabi) каде студира на факултетот за Политички науки и факултетот за Општествени истражувања и јавни политики. Тој е новинар во студентскиот весник Д Газел (The Gazelle) и е член на организацијата „Модел Обединети Нации“ при универзитетот. Области од особен интерес му се човековите права, климатските промени, климатската правда и можните решенија, етиката при користење социјалните мрежи, употребата на лични податоци и безбедноста на интернет, како и поврзаноста помеѓу политиката и технологијата.

Филип Клетников

Филип Клетников дипломирал германски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Магистрирал интердисциплинарни средновековни студии (германистика, филозофија, историја на уметност) на Универзитетот „Ото-Фридрих“ во Бамберг, Германија, како стипендист на DAAD. Покрај тоа што е активен како поет, есеист, преведувач и раскажувач, има одржано јавни предавања и организирано трибини кои третираат современи општествени проблеми разгледувани низ призмата на автори/дела/ правци од областа на книжевноста и филозофијата.

Филип Етмишовски

Филип Етмишовски е апсолвент на Правниот факултет при Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола. Работи како фриленс новинар во повеќе онлајн медиуми. Активен е во локалната заедница од своите тинејџерски години.

